

Вісь «Берлін-Рим-Токіо». Політика «умиротворення». Територіальні претензії Німеччини. Радянсько-німецьке зближення напередодні війни.

Міні-презентація · матеріал уроку без тестів

Матеріал уроку

Урок 30. Спроба перегляду Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних договорів. Частина 2: колективна безпека, політика «умиротворення», аншлюс Австрії та Мюнхенська угода.

Головна проблема уроку

Перед європейськими державами постало питання: **створити дієву систему колективної безпеки чи намагатися зберегти мир через поступки агресору?** У прикріпленому підручнику показано, що можливість колективної безпеки була втрачена, а політика «умиротворення» не зупинила Німеччину.

1. Колективна безпека чи поступки?

- СРСР уклав договори про взаємну допомогу з Францією та Чехословаччиною у 1935 р., але вони не перетворилися на ефективну загальноєвропейську систему.
- У Лондоні й Парижі тривалий час сподівалися домовлятися з Гітлером дипломатичним шляхом.
- Найвідомішим прихильником політики «умиротворення» був британський прем'єр-міністр Невілл Чемберлен.
- США у 1935 р. ухвалили закон «Про нейтралітет» і дотримувалися невтручання в європейські справи.

2. Аншлюс Австрії

Після згоди Муссоліні на приєднання Австрії до Німеччини **12 березня 1938 р.** німецькі війська ввійшли в Австрію. Наступного дня новий австрійський уряд з нацистів проголосив Австрію «німецькою землею». Велика Британія, Франція і США висловили протест, але фактично визнали аншлюс, ліквідувавши свої дипломатичні місії у Відні.

3. Судетська проблема

Після аншлюсу Австрії Гітлер висунув вимогу передати Німеччині **Судетську область Чехословаччини**, де значну частину населення становили німці. Франція була головним гарантом безпеки Чехословаччини, а Велика Британія підтримувала переговорне врегулювання. До вересня 1938 р. британський уряд схилився до передачі Судет Німеччині як способу уникнути війни.

4. Мюнхенська угода

- **29–30 вересня 1938 р.** у Мюнхені зустрілися А. Гітлер, Б. Муссоліні, Н. Чемберлен і Е. Даладье.
- Представників Чехословаччини не допустили до вирішального обговорення.
- Чехословаччина мала передати Німеччині Судетську область.
- Також вона повинна була задовольнити територіальні претензії Польщі щодо Тешина та Угорщини щодо Закарпатської України.
- Втрата Судет означала втрату прикордонних укріплень і важливих промислових районів.

Схема: логіка політики «умиротворення»

Страх нової великої війни → готовність Британії та Франції до поступок → аншлюс Австрії без воєнної відповіді → вимоги щодо Судет → Мюнхенська угода → **посилення Німеччини та подальше руйнування безпеки Чехословаччини.**

Наслідки Мюнхена

Для Німеччини	Для Чехословаччини	Для міжнародної системи
Отримання Судет і промислових ресурсів	Втрата території, укріплень і стратегічної безпеки	Підрив довіри до гарантій великих держав
Зміцнення позицій Гітлера	Посилення територіального тиску з боку сусідів	Крах політики поступок як засобу стримування агресії

Картографічний орієнтир

Знайдіть на карті **Німеччину, Австрію, Чехословаччину, Судетську область, Тешин і Закарпатську Україну**. Простежте, як після аншлюсу Австрії Німеччина охопила Чехословаччину з півночі, заходу та півдня, що посилює її стратегічну вразливість.

Опорні дати

Дата	Подія
1935 р.	Договори СРСР із Францією та Чехословаччиною; закон США «Про нейтралітет».
12 березня 1938 р.	Вступ німецьких військ до Австрії.
березень 1938 р.	Аншлюс Австрії.
29–30 вересня 1938 р.	Мюнхенська конференція й угода щодо Чехословаччини.

Словник термінів

- **Політика «умиротворення»** — курс на поступки агресивній державі заради уникнення війни.
- **Колективна безпека** — система спільних дій держав проти агресора.
- **Аншлюс** — приєднання Австрії до нацистської Німеччини в березні 1938 р.
- **Судетська проблема** — міжнародна криза навколо вимог Німеччини щодо Судетської області Чехословаччини.
- **Мюнхенська угода** — домовленість Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції у вересні 1938 р. про передачу Судет Німеччині.

Підсумок

Аншлюс Австрії та Мюнхенська угода стали важливими етапами руйнування післявоєнного устрою Європи. Поступки Німеччині не зупинили агресивний курс, а навпаки посилили її позиції.

Матеріал уроку

Урок 31. Вісь «Берлін — Рим — Токіо»: формування союзу агресивних держав.

Головна думка

У другій половині 1930-х років Німеччина, Італія та Японія поступово зблизили свої зовнішньополітичні курси. Їх об'єднували ревізія міжнародного порядку, агресивна експансія та антикомуністична риторика. Так виник трикутник держав, що став однією з ключових сил, які підштовхували світ до нової війни.

1. Зближення Німеччини та Італії

Доброзичлива позиція Німеччини під час італійської агресії в Ефіопії та спільна італо-німецька інтервенція проти республіканців у громадянській війні в Іспанії сприяли зближенню Берліна й Рима. **23 жовтня 1936 р.** було підписано італо-німецький протокол про співробітництво, що дістав назву «**Вісь Берлін — Рим**».

2. Антикомінтернівський пакт

- У листопаді 1936 р. Німеччина і Японія підписали угоду про боротьбу проти Комуністичного Інтернаціоналу — Антикомінтернівський пакт.
- У 1937 р. до пакту приєдналася Італія.
- Так сформувався трикутник Німеччина — Італія — Японія.
- Хоча офіційно блок спрямовувався проти комунізму, підручник підкреслює, що він становив реальну загрозу також США, Великій Британії та Франції.

3. Інтереси трьох держав

Держава	Головний напрям експансії за матеріалом підручника
Німеччина	Перегляд Версальського порядку, переозброєння, розширення впливу в Європі.
Італія	Середземномор'я, Балкани, Північна та Східна Африка.
Японія	Китай та Азіатсько-Тихоокеанський регіон.

4. Війна Японії проти Китаю і підтримка союзників

7 липня 1937 р. Японія розпочала нову широкомасштабну війну в Китаї. До кінця року японські війська захопили Пекін, Тяньцзінь, Шанхай і Нанкін. У лютому 1938 р. Гітлер заявив про визнання Німеччиною Маньчжоу-Го та схвалив дії Японії в Китаї.

5. Від «Вісі» до військово-політичного блоку

- **22 травня 1939 р.** Німеччина та Італія уклали «Сталевий пакт» про політичне і воєнне співробітництво строком на 10 років.
- Уже під час Другої світової війни, **27 вересня 1940 р.**, Німеччина, Італія та Японія уклали Тристоронній пакт, що передбачав розширення військового й економічного співробітництва.

Схема формування «Вісі»

Італія + Німеччина: зближення через Ефіопію та Іспанію → **23.10.1936 «Вісь Берлін — Рим»** → Німеччина + Японія:

Антикомінтернівський пакт, листопад 1936 р. → приєднання Італії в 1937 р. → **«Сталевий пакт», 1939 р.** → Тристоронній пакт 1940 р.

Картографічний орієнтир

На карті позначте три центри блоку — **Берлін, Рим і Токіо**. Далі простежте напрямки їхніх зовнішньополітичних зазіхань: Німеччина — Центральна Європа; Італія — Середземномор'я, Балкани й Африка; Японія — Маньчжурія та Китай.

Опорні дати

Дата	Подія
23 жовтня 1936 р.	Німецько-італійська угода про співробітництво — «Вісь Берлін — Рим».
листопад 1936 р.	Антикомінтернівський пакт Німеччини та Японії.
1937 р.	Приєднання Італії до Антикомінтернівського пакту.
7 липня 1937 р.	Початок широкомасштабної японської війни проти Китаю.
22 травня 1939 р.	«Сталевий пакт» Німеччини та Італії.
27 вересня 1940 р.	Тристоронній пакт Німеччини, Італії та Японії.

Словник термінів

- **«Вісь Берлін — Рим»** — умовна назва політичного зближення Німеччини й Італії, оформленого угодою 1936 р.
- **Антикомінтернівський пакт** — угода, формально спрямована проти Комуністичного Інтернаціоналу.
- **«Сталевий пакт»** — німецько-італійський договір про політичне і воєнне співробітництво 1939 р.
- **Тристоронній пакт** — угода Німеччини, Італії та Японії 1940 р. про поглиблення військового й економічного співробітництва.

Підсумок

До кінця 1930-х років Німеччина, Італія та Японія оформили політичне зближення, яке підкріплювало їхні агресивні зовнішньополітичні курси. Формування «Вісі» стало важливим чинником руйнування міжнародної рівноваги.

Матеріал уроку

Урок 32. Підготовчі заходи Сталіна до військового вторгнення в Європу. Англо-франко-радянські переговори та пакт Молотова — Ріббентропа.

Важливо про джерело

Назва уроку й оцінки зовнішньої політики СРСР у цьому матеріалі відтворюють **формулювання та логіку прикріпленого підручника**. Ми не додаємо до них зовнішніх інтерпретацій.

1. Зовнішньополітична доктрина СРСР

Підручник наголошує, що від початку існування радянська влада орієнтувалася на ідею світової соціалістичної революції. Водночас у 1920-х роках СРСР поступово був визнаний провідними державами та налагоджував звичайні дипломатичні й економічні відносини. З Німеччиною було укладено економічну угоду 1925 р. і договір про нейтралітет та ненапад 1926 р.

2. Колективна безпека і суперечливі цілі

У 1930-х роках СРСР демонстрував зацікавленість у системі колективної безпеки й уклав договори з Францією та Чехословаччиною про взаємну допомогу. Разом з тим підручник характеризує зовнішньополітичні амбіції сталінського керівництва як агресивні та пов'язує їх із прагненням використати майбутню війну для розширення радянського впливу в Європі.

3. Зміна міжнародної ситуації в 1938–1939 рр.

- У Москві побоювалися можливого зближення Великої Британії та Франції з Німеччиною, Італією і Японією проти СРСР.
- Загострювалися відносини з Японією; відбувся збройний конфлікт у районі озера Хасан.
- М. Литвинова, прихильника системи колективної безпеки, на посаді наркома закордонних справ замінив В. Молотов.
- Навесні та влітку 1939 р. радянсько-німецькі контакти різко активізувалися.

4. Англо-франко-радянські переговори 1939 р.

У квітні 1939 р. у Москві почалися переговори між СРСР, Великою Британією та Францією. Радянська сторона запропонувала договір про взаємну допомогу в разі агресії. Ключовою невирішеною проблемою стало питання можливого пропуску Червоної армії через територію Польщі й Румунії. Переговори завершилися без угоди.

5. Радянсько-німецьке зближення

- **18 серпня 1939 р.** у Берліні підписано радянсько-німецьку торгово-кредитну угоду.
- 20 серпня Гітлер надіслав Сталіну особисте послання з пропозицією швидкої зустрічі з Ріббентропом.
- 23–24 серпня переговори в Москві вели Сталін, Молотов і Ріббентроп.

6. Пакт Молотова — Ріббентропа

23 серпня 1939 р. СРСР і Німеччина підписали договір про ненапад строком на 10 років. Сторони зобов'язувалися утримуватися від насильства й агресивних дій одна проти одної та не підтримувати третю державу, яка воюватиме з однією зі сторін.

7. Секретний додатковий протокол

Територія	Сфера впливу за протоколом 23 серпня 1939 р.
Фінляндія	СРСР
Естонія	СРСР
Латвія	СРСР
Бессарабія	СРСР
Литва	Німеччина (згодом розмежування було уточнено)
Польща	Поділ між СРСР і Німеччиною по лінії Нарев — Вісла — Сян

8. Реалізація домовленостей

- **1 вересня 1939 р.** Німеччина напала на Польщу.
- **17 вересня 1939 р.** радянські війська перейшли польсько-радянський кордон.
- **28 вересня 1939 р.** СРСР і Німеччина підписали «Договір про дружбу і державний кордон», який уточнив розмежування сфер впливу.
- Литва перейшла до радянської сфери впливу.

Схема дипломатичного вибору 1939 р.

Переговори СРСР з Великою Британією і Францією ↔ паралельне зближення з Німеччиною → провал тристоронніх переговорів → торгово-кредитна угода з Німеччиною → **пакт про ненапад + секретний протокол** → розмежування сфер впливу у Східній Європі.

Картографічний орієнтир

На карті Східної Європи знайдіть **Польщу, Фінляндію, Естонію, Латвію, Литву, Бессарабію, річки Нарев, Вісла й Сян**. Нанесіть умовну лінію поділу Польщі, зазначену в секретному протоколі, та виділіть радянську й німецьку сфери впливу.

Опорні дати

Дата	Подія
1925 р.	Економічна угода СРСР з Німеччиною.
1926 р.	Договір СРСР і Німеччини про нейтралітет та ненапад.
1934 р.	Прийняття СРСР до Ліги Націй.
весна–літо 1939 р.	Англо-франко-радянські переговори в Москві.
18 серпня 1939 р.	Радянсько-німецька торгово-кредитна угода.
23 серпня 1939 р.	Пакт Молотова — Ріббентропа та секретний протокол.
17 вересня 1939 р.	Вступ Червоної армії на територію Польщі.
28 вересня 1939 р.	«Договір про дружбу і державний кордон».

Словник термінів

- **Пакт** — міжнародний договір важливого політичного значення.
- **Сфера впливу** — територія або держава, щодо якої сильніша держава прагне мати переважний політичний чи військовий вплив.
- **Секретний протокол** — додаткова таємна домовленість до офіційного договору.
- **Колективна безпека** — принцип спільної відповіді держав на агресію.
- **Нейтралітет** — невтручання держави у війну між іншими державами.

Підсумок

У 1939 р. провал переговорів про колективну безпеку супроводжувався швидким зближенням СРСР і Німеччини. Пакт про ненапад і таємне розмежування сфер впливу створили умови для реалізації територіальних планів обох держав у Східній Європі.